

УДК: 321.013(430):327

© Галина Івасюк
(м. Чернівці)

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НІМЕЦЬКОЇ ЄДНОСТІ ТА ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПО ЇЇ ВІДНОВЛЕННЮ

У статті мова йде про міжнародно-політичне підґрунтя, переговорний процес та наслідки німецького возз'єднання. Об'єднана німецька держава відкрила двері глобалізації та європейській єдності.

Ключові слова: зовнішня політика Німеччини, холодна війна, НАТО, ОВД, німецьке питання, німецька єдність.

Галина Івасюк. Внешнеполитические предпосылки единства Германии и дипломатическая деятельность по его восстановлению. В статье речь идет о международно-правовом базисе, переговорном процессе и последствиях воссоединения Германии. Воссоединенное немецкое государство открыло дверь глобализации и европейскому единству.

Ключевые слова: внешняя политика Германии, холодная война, НАТО, ОВД, немецкий вопрос, единство Германии.

Galyna Ivasiuk. International Political Conditions of Germany's Unity and Diplomacy in its Recover. This article focuses on the world political background, diplomatic talks and the process of restoration of Germany's unity. The united German state opened the door to globalization and European unity.

Key words: foreign policy of Germany, cold war, NATO, the Warsaw pact, German question, Germany's unity.

Наслідком Другої світової війни та протистояння між США і СРСР став для Німеччини територіальний поділ. Значною мірою воля німецьких політиків цього періоду була обмежена умовами холодної війни та залежним становищем обох німецьких держав. Очевидно саме тому ні К.Аденауеру, ні його наступникам не вдалося досягти об'єднання держави, формування повністю незалежної зовнішньої політики. Актуальними залишалися геополітичні проблеми Німеччини, а саме поділ країни і загроза війни на її території. Німецьке питання намагалося розв'язати шляхом поступового зближення з НДР та налагодження відносин з СРСР.

Різним аспектам «німецького питання» присвячено чимало праць. У статті В.Дашичева передумови та наслідки німецького об'єднання, а також сам переговорний процес аналізуються крізь призму перебудови в СРСР, нової політики М.Горбачова та його взаємовідносин з лідерами США, НДР та ФРН¹. Б.Петелін детально простежує історіографію процесу німецького возз'єднання². У колективній монографії «Системна історія міжнародних відносин» за редакцією А.Богатурова розглядаються основні проблемні місця в переговорному процесі та перебіг подій в історії німецької єдності³. Німецьке питання в контексті європейської єдності розглядається в працях М.Мертеса⁴ та Р.Фрітш-Боур-

нацель⁵. Різні аспекти, пов'язані з відновленням німецької держави, торкаються у своїх дослідженнях В.Вайнфельд та М.Вольфзон⁷. Важливе місце у аналізі подій займають спогади учасників переговорів, а саме М.Горбачова⁸ та Г.-Д.Ген-шера⁹. Не можна оминати і збірки документів, пов'язаної з діяльністю М.Горбачова¹⁰. Г.Шьольген проводить історико-політичний аналіз формування зовнішньої політики Німеччини з 1945 року до наших днів¹¹.

Мета нашого дослідження – комплексно проаналізувати міжнародно-політичні передумови, проблеми та наслідки возз'єднання Німеччини. Для досягнення мети поставлено наступні завдання: висвітлити ставлення країн-переможниць війни до німецької єдності та основні суперечності в цьому питанні; проаналізувати проблему німецької єдності в контексті міжблокового протистояння та європейської єдності; простежити перебіг основних подій, що сприяли німецькому возз'єднанню; проаналізувати міжнародно-політичні наслідки німецької єдності, а також те, як завершення холодної війни вплинуло на формування зовнішньополітичної стратегії Німеччини, пріоритети та місце Німеччини в Новій Європі та спосіб подолання «страху перед Німеччиною».

Основним важелем впливу на світову політику для Німеччини була зростаюча економічна потужність, що дала змогу німецькій державі відновити свій позитивний імідж шляхом програм сприяння у неєвропейському світі. Також кредити для СРСР дали ФРН змогу сподіватись на його згоду об'єднати Німеччину, а допомога для НДР – на підтримку східнонімецького населення. Радянське керівництво остерігалось вступу об'єднаної Німеччини в НАТО, зміни балансу сил на користь США і наближення Північноатлантичного Альянсу до радянських кордонів.

Східна політика ФРН ще з часів канцлера Аденауера вступала в конфлікт з політикою безпеки, оскільки об'єднання Німеччини могло перешкодити євроатлантичній інтеграції. Згодом Віллі Брандтом уклав договір з НДР, в той же час ХДС перейшов від критики східних договорів до критики їх застосування. А вже при вступі Коля на посаду основними тезами були «німецька національна держава зруйнована» і «німецька нація залишилась і буде існувати». Влада НДР бачила німецько-німецькі відносини на рівні міждержавних, не плануючи подальшого об'єднання¹².

Сприятливі умови для німецької єдності створювалися поступово, внаслідок зближення між США та СРСР, а також порозуміння між елітами східної та західної Німеччини. Лише об'єднана Німеччина могла стати справді лідером в Європі і

впливовим гравцем у світовій політиці. Зручний момент для Німеччини виник з приходом М. Горбачова до влади і його політикою «перебудови». Канцлер Г. Коль першим запропонував конкретну «програму з десяти пунктів подолання розколу Німеччини і Європи», яка увійшла в історію під назвою «план Коля». Кроки канцлера у питанні німецького об'єднання розроблялися в «штабі німецької політики»¹³. Канцлер Гельмут Коль історію ХХ ст. він увійшов як «канцлер німецької єдності»¹⁴. В області зовнішньої політики Коль зберіг тісні відносини зі Сполученими Штатами та домогся розвитку співробітництва з СРСР. Багато чого було зроблено також в галузі активізації відносин з НДР. В цілому Коль був гарячим прихильником інтеграції Європи, отримавши прізвисько «канцлера двох Є – єдності і євро»¹⁵.

Німецька єдність багато в чому залежала від згоди Москви. Розглядалися наступні способи вирішення німецького питання: не допустити єдності Німеччини або створити умови для зближення і співпраці двох німецьких держав, прийняти конфедеративний устрій двох частин Німеччини чи погодитися на злиття НДР з ФРН на основі Основного закону ФРН. Дискусійним питанням був і міжнародний статус об'єднаної Німеччини: позаблоковий, нейтральний або в складі НАТО. Вирішення статусу Німеччини зачіпало і долю німецького народу, і інтереси та безпеку Радянського Союзу, країн ОВД і Заходу. Рішення німецького питання було покликане стати чинником демонтажу фронтально-протистояння систем¹⁶. Зупинившись на концепції «дводержавності» Німеччини, Радянський Союз відмовлявся змінювати підхід до німецького питання в залежності від змін міжнародної системи, місця і ролі у ній ФРН. Західнонімецька сторона детально відслідковувала політико-науковий дискурс СРСР з приводу німецького питання. Експерти дійшли до висновку, що в СРСР не було визначеної німецької політики, оскільки він намагався будувати її з двома різними німецькими державами¹⁷. Щодо об'єднання Німеччини в СРСР існували наступні упередження:

1. Об'єднання Німеччини ставить під загрозу безпеку Радянського Союзу та інших країн ОВД.
2. Треба нейтралізувати чи призупинити рух за німецьку єдність.
3. Потрібно відновити права чотирьох держав-переможниць і чотиристоронній механізм урядування в Німеччині.
4. Радянський Союз має скористатися правами, які він здобув внаслідок поразки Німеччини.
5. Мають бути збережені соціально-політичні структури НДР.
6. Слід застосувати радянські війська в НДР для протидії німецькому об'єднанню.
7. Спочатку європейська єдність, а потім єдність Німеччини.
8. Німецька єдність можлива лиш в далекому майбутньому. Проте згодом керівництво СРСР усвідомило, що ці положення не відповідають реальності. М. Горбачов стверджував:

«Керівництво НДР впродовж багатьох років тримало суспільство в стані мобілізації через протистояння з ФРН. Це також спрацювало (коли потрібно було мобілізувати сили для об'єднання)»¹⁸.

Несподівано для всіх 9 листопада 1989 впала Берлінська стіна. Незважаючи на тиск багатьох впливових політиків у ЦК і держапараті, які вимагали застосування військової сили для відновлення Берлінської стіни, М. Горбачов дав вказівку радянським військам в НДР не втручатися в події. В результаті було відкрито шлях до безкровного відновлення німецької єдності. Очевидно, що застосування військової сили неминуче вилилося б у велику європейську, а можливо, і світову війну¹⁹.

Принципова домовленість про об'єднання Німеччини була досягнута між СРСР і США під час зустрічі М.С. Горбачова і Дж. Буша на Мальті в грудні 1989 р. Насамперед слід було визначити формулу переговорів. Існувало два її варіанти - «два плюс чотири» або «чотири плюс два». При першому основними учасниками вироблення угоди ставали дві німецьких держави, до яких на певному етапі повинні були приєднатися великі держави – учасниці антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни. При другому – умови об'єднання повинні було вироблятися тільки чотирма країнами колишньої антигітлерівської коаліції, а двом німецьким державам був би запропонований для приєднання до нього вже підготовлений документ. Водночас потрібно було прояснити питання про межі єдиної Німеччини. Необхідно було домовитися про статус майбутньої єдиної Німеччини – чи стане вона нейтральною державою, як тривалий час наполягав Радянський Союз, чи збереже право входити у військово-політичні союзи.

Питання об'єднання турбувало і західноєвропейські держави. Франція побоювалася, що з виникненням єдиної німецької держави співвідношення сил у тандемі Франція – ФРН зміниться на користь останньої. Крім того, було не зрозуміло, як поставиться майбутня єдина Німеччина до запропонованого Францією плану поглиблення валютно-фінансового союзу західноєвропейських країн і введення в перспективі єдиної європейської валюти. Ще 6 грудня 1989 р. на зустрічі з М.С. Горбачовим у Києві президент Франції Франсуа Міттеран висловлював намір про те, що дві суверенні німецьких держави повинні і надалі існувати порізно. Стримано перспективи швидкого об'єднання Німеччини оцінювала й глава британського кабінету М. Тетчер²⁰.

Щодо Великобританії та Франції, то йшлося ще і про збереження статусу великих держав, оскільки після отримання незалежності колоніями, членство у РБ ООН, володіння ядерною зброєю та статус «держав-переможниць» були чи не єдиними ознаками їх високого щабля в міжнародній ієрархії. Міттеран, добре розуміючи символіку таких візитів

і те, що «зрештою не можна перешкодити возз'єднанню Німеччини і вести проти Німеччини війну», демонстративно підтримував реформи у НДР та територіальний статус-кво²¹. Однак у квітні 1990 р. на сесії Європейської ради в Дубліні було досягнуто згоди про єдиний підхід країн Європейського співтовариства до питання об'єднання Німеччини. Намагаючись розвіяти сумніви партнерів, ФРН на цьому засіданні погодилася прискорити роботу по створенню валютного союзу західноєвропейських держав. ФРН також приєдналася до Шенгенських угод. У відповідь Франція, Британія, Італія та інші країни ЄС висловилися на підтримку об'єднання Німеччини²².

У 10-ти пунктах Г. Коль чітко проголосив, що розвиток міжнімецьких відносин невід'ємно пов'язаний із загальноєвропейським інтеграційним процесом. Оскільки Європейським Союз все ще залишався перш за все французьким зовнішньополітичним проектом, Ф. Міттеран дбав про те, щоб Німеччина була тісно вбудована в європейські структури і, таким чином, залишалася під французьким спостереженням та контролем. Г. Коль поступився тиску Франції на засіданні ради Європи 8-9 грудня і розпочав підготовку другого і третього етапів Європейського економічного та валютного союзу, внісши цим зміни до Римських договорів 1957 р. Чим глибше просувався процес німецького возз'єднання, тим більші євроінтеграційні ініціативи висував Коль, щоб заспокоїти Францію. Разом із переговорами про Європейський валютний та економічний союзи, він запропонував одразу ж скликати конференцію про Європейський політичний Союз. Г. Коль переслідував подвійну ціль: по перше, одночасне впровадження двох проектів уповільнювало сам євроінтеграційний процес, по друге, це запевняло скептиків в тому, що Німеччина і надалі вестиме виважену, відповідальну і спільну зовнішню політику та політику безпеки. Проте коли 14 січня 1991 р. глави держав висловили подальшу ідею про те, що німецько-французька бригада сформує основу європейського корпусу, вони зіштовхнулися з опором не лише США та Британії, а також Бельгії та Італії. Німеччина та Франція змушені були підписати угоду з НАТО про інкорпорацію європейського корпусу в альянс. Це означало, що ЄС не матиме військової самостійності.

Незмінна позиція США – підтримка німецької єдності, членство Німеччини в НАТО, збереження американських військових сил на німецькій території – справляла стабілізуючу дію на політику Лондона та Парижа. Навіть після глобальних змін у міжнародній системі НАТО залишилось для Німеччини, як і для багатьох інших країн, перш за все гарантією безпеки. СРСР був залежний від фінансової підтримки Заходу та, перш за все, Німеччини, без якої неможливе було подальше здійснення реформ. Тому радянське керівництво дало згоду на

об'єднання, висунувши обов'язковими умовами недоторканість кордонів СРСР і подальшу фінансову допомогу²³.

Процес об'єднання розпочався за формулою «два плюс чотири», ініціатива у ньому належала ФРН. До планів М. Горбачова входило тривале створення німецької конфедерації, недопущення входження Німеччини в НАТО і підготовка суспільної думки про можливість німецької єдності. В питанні НАТО інтереси СРСР кардинально відрізнялися від американських, оскільки НАТО був ключовим важелем впливу на європейську політику, а без Німеччини альянс втрачав вагу в європейських справах. На даному етапі СРСР декларував як мету розпуск обох воєнно-політичних блоків, тимчасовий нейтралітет німецьких держав до моменту створення нової системи безпеки. Міністр закордонних справ ФРН Г. Д. Геншер запропонував компромісний план, оскільки питання німецької єдності опинилось під загрозою. Відповідно до плану, розширення НАТО на Схід не слід було допускати, не залежно від подальшої долі ОВД. Варто було докласти зусиль до створення спільних структур безпеки та загальноєвропейського мирного устрою. М. Горбачов підтримував такий хід подій, заявляючи, що процес об'єднання Німеччини повинен бути синхронізований з загальноєвропейським процесом формування нової структури безпеки, яка змінить блокову. Проте на практиці Горбачову вдалося домогтися лиш обіцянки Буша не поширювати сферу дії НАТО за межі НДР. На думку радника Горбачова Черняєва, СРСР вже не міг чинити опір вступу Німеччини в НАТО. Він пропонував заробити політичні дивіденди, до останнього дотримуючись принципової позиції, а згодом зробивши велику поступку США. Він також вважав, що навіть вступ Польщі до НАТО принципово нічого не змінить у балансі сил США – СРСР, оскільки цей баланс визначався перш за все ядерним паритетом. Горбачов прислухався до думки Черняєва, і шлях до німецької єдності було відкрито²⁴.

У листопаді 1989 р. канцлер Г. Коль оголосив програму поетапного об'єднання Німеччини з 10-ти пунктів. Головним серед них було беззастережне визнання майбутньою єдиною Німеччиною існуючих європейських кордонів. Для узгодження свого плану з СРСР західнонімецьке керівництво вело переговори з радянськими представниками впродовж першої половини 1990 р. До травня 1990 р. ФРН добилася від Радянського Союзу не тільки розуміння в питанні про політико-правові механізми об'єднання з НДР, але і згоди на участь об'єднаної Німеччини в НАТО. У липні 1990 р. на зустрічі М. Горбачова і Г. Коля у Железноводську було вироблено умови виведення радянських військ з НДР, що передбачали скорочення об'єднаною Німеччиною чисельності збройних сил і відмову від атомної, біологічної і хімічної зброї.

Розуміючи, що об'єднання Німеччини, крім Франції та СРСР, може турбувати Польщу, Г. Коль провів переговори з польським керівництвом. Німецька сторона заявила про відсутність у неї територіальних претензій до Польщі. За наполяганням Г. Коля у березні 1990 р. бундестаг ФРН прийняв спеціальну резолюцію про непорушність повоєнних кордонів Німеччини з Польщею²⁵.

У результаті переговорів за формулою «2 плюс 4» 12 вересня 1990 р. між ФРН, НДР, Францією, Великобританією, СРСР і США було підписано Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини, а 9 листопада між Німеччиною та Радянським Союзом було підписано Договір про добросусідство, партнерство і співробітництво. 19 листопада, на саміті ОБСЄ в Парижі, було прийнято заяву 22 держав. А вінцем переговорів про створення нової Європи після об'єднання Німеччини і закінчення конфронтації Схід-Захід стала Паризька хартія, підписана 21 листопада 22 країнами Європи, США та Канадою. У ній знайшов відображення досягнутий загальноєвропейський консенсус з питання створення якісно нового порядку в Європі, заснованого на ідеї загальноєвропейського дому, роззброєння, однакової і рівної безпеки для всіх країн і загальноєвропейського співробітництва. Радянський Союз не зміг досягти знищення блокової системи і недопустимості поширення НАТО на Схід, тому Паризьку хартію певною мірою можна вважати поразкою радянської дипломатії²⁶.

Фактично з самого початку процесу об'єднання виникла проблема міжнародних наслідків. Багато політиків, визнаючи безперечне право німців на самовизначення, не приховували свого занепокоєння через те, що в центрі Європи з'явилася потужна держава з населенням в 82 млн. чоловік. Об'єднання Німеччини співпало з кардинальними змінами в Європі: розпадом Югославії, Радянського Союзу, Чехословаччини. На території колишньої Югославії почався затяжний збройний конфлікт, який нагадав про Балканські війни. Новий об'єднаний Німеччині довелося докласти чималих зусиль у формуванні продуманої зовнішньої політики, адекватної її економічному, військовому і культурному потенціалу²⁷. Німеччина «завжди перебувала в центрі політичних інтересів держав. Вона занадто велика, щоб не цікавити інших. Вона занадто мала, щоб залишитися незачепленою інтересами інших»²⁸. Як відзначав колишній президент ФРН Р. Херцог, «їзда на північці» закінчилася. Німеччина, хоче вона того чи ні, входить в хор великих демократичних держав і, якщо одна з цих демократій залишається осторонь, то неминуче шкодить тим самим не тільки іншим, а й, зрештою, самій собі»²⁹.

Політика Німеччини після об'єднання мала наступні особливості. Перш за все, особливу увагу країна повинна була приділяти відносинам із США

та Росією як двома надзвичайно важливими партнерами. Якщо зі США Німеччина налагодила і підтримувала союзницькі відносини на засадах спільних ліберально-демократичних цінностей, то з Росією мова йшла переважно про розвиток взаємовигідної економічної, культурної та політичної співпраці. Крім того, ФРН намагалася активізувати демократичні трансформації в Росії. Вона сприяла зближенню Москви з євроатлантичними структурами, розвиткові комунікації культурних та наукових кіл, співпраці в економіці та відкриттю численних німецьких культурних та освітніх центрів в Росії. Виходячи із заповітів Отто Бісмарка, передбачувана і стабільна Росія залишається стратегічною метою зовнішньої політики Німеччини.

Проте не менш важливим для ФРН стало здобуття якомога більшої ваги на європейському континенті, а також і в інших регіонах світу. Німеччина на початку 90-х років була дуже обмежена у виборі важелів впливу на світову політику, оскільки вона не мала традиційних інструментів, притаманних великим державам на кшталт постійного членства у раді Безпеки ООН, ядерної зброї, а також легітимації силових методів з боку світової спільноти, зважаючи на наявність похмурих сторінок історії німецької нації у ХХ столітті. Тому основною силою Німеччини стала економіка, яка зробила країну локомотивом об'єднаної Європи та найбільш впливовим політичним гравцем Євросоюзу. Зважаючи на це, держави Центрально-Східної Європи прагнули заручитися підтримкою Німеччини на шляху до ЄС, а сама Німеччина наполегливо формувала коло держав, які будуть підтримувати її позицію в інститутах Євросоюзу. Серед них особливе місце займає Польща, оскільки саме вона є безпосереднім і потенційно впливовим сусідом Німеччини. Значення Польщі на сході для Німеччини настільки важливе, як значення Франції на заході, тому не дивно, що ці три країни утворили так званий «Веймарський трикутник» як один із засобів не лише подолання історичних розбіжностей, але й прискорення інтеграційних процесів на континенті.

Підтримуючи взаємовигідні відносини з країнами Латинської Америки і допомагаючи африканським країнам у побудові демократії та розвитку економіки, Німеччина зміцнює свій вплив на світову політику. Слід зазначити, що створення позитивного іміджу за кордоном повністю відповідає ідеалістичному елементові німецького світогляду. Політика Німеччини на Близькому Сході відрізняється більшою обережністю і балансуванням внаслідок наявності, з одного боку, «історичної вини» перед Ізраїлем і з іншого – необхідності доступу до енергетичних ресурсів арабських країн. Іншим важливим напрямом німецької політики у різних регіонах світу стало просування демократії, підтримка прав людини та культурний менеджмент, що є аналогом до американської м'якої сили.

На завершення необхідно зазначити, що після об'єднання німецька держава суттєво наростила свій зовнішньополітичний вплив та створила стійкий позитивний імідж внаслідок набуття економічного лідерства на континенті та політичної активності у різних регіонах світу. Об'єднання Німеччини забезпечило не лише самовизначення німецької нації, фактичну незалежність німецької держави та створило підґрунтя для її світового впливу, а й стало вирішальним кроком до глобальних геополітичних перетворень. Німецька єдність означала припинення протистояння двох систем, а це відкривало шлях глобалізації та європейській єдності.

¹ Дашичев В. Перестройка и объединение Германии / В. Дашичев // Свободная мысль. – 2008. – №1. – С. 143-154.

² Петелин Б. В. Объединение Германии 1989-1990 гг. Историографический аспект / Б.В.Петелин // Новая и новейшая история. – 2003. – №1. – С. 30-47.

³ Системная история международных отношений в четырех томах. 1918-2003. События и документы [Электронный ресурс] / Под ред. А.Д. Богатурова. – М. : НОФМО, 2003-2004. – Т. 3. – 720 с. – Режим доступа: <http://www.obraforum.ru/lib/book3/chapter11.htm>.

⁴ Мертес М. Немецкие вопросы - европейские ответы / М. Мертес. – М. : Московская школа политических исследований, 2001. – 336 с.

⁵ Fritsch-Bournazel R. Europa und die deutsche Einheit. Stuttgart, Bonn Aktuell. – Sturrgart, Munchen: Landsberg- Paderborn, 1990. – 272 s.

⁶ Вайденфельд В. Куда идут немцы? О морально-политическом будущем объединенной Германии / В.Вайденфельд // Россия и Германия в Европе. – М., 1998. – С. 252-262.

⁷ Wolfsohn M. Keine Angst vor Deutschland!.-Frankf./M. : Ullstein, 1992. – 237 s.

⁸ Горбачев М. Как это было. Объединение Германии / М.Горбачев. – М. : Вагриус, 1999. – 240 с.

⁹ Genscher H.D. Erinnerungen. – Berlin: Siedler, 1995. – 715 s.

¹⁰ Михаил Горбачев и германский вопрос: сборник документов, 1986-1991 / Международ. фонд соц.-экон. и политолог. исслед. «Горбачев-Фонд». – М. : Весь Мир, 2006. – 670 с.

¹¹ Schöllgen G. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart. – München: C.H.Beck, 2004. – 277 s.

¹² Петелин Б. В. Объединение Германии 1989-1990 гг. Историографический аспект / Б.В.Петелин // Новая и новейшая история. – 2003. – №1. – С. 32-41.

¹³ Мертес М. Немецкие вопросы - европейские ответы / М.Мертес. – М. : Московская школа политических исследований, 2001. – С. 121.

¹⁴ Підлуцький О. Конрад Аденауер: батько нової Німеччини [Електронний ресурс] / О.Підлуцький // Дзеркало тижня. – 21 - 27 січня 2006. – № 2 (581). – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/konrad_adenauer_batko_novoyi_nimechhini-45649.html.

¹⁵ Бойові слони не здаються: Політичний портрет канцлера ФРН доктора Гельмута Коля [Електронний ресурс] // День. - 1998. - №179. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/114468>.

¹⁶ Горбачев М. Как это было. Объединение Германии / М.Горбачев. – М. : Вагриус, 1999. – С. 3-4.

¹⁷ Петелин Б. В. Объединение Германии 1989-1990 гг. Историографический аспект / Б.В.Петелин // Новая и новейшая история. – 2003. – №1. – С. 34-35.

¹⁸ Михаил Горбачев и германский вопрос : сборник документов, 1986-1991 / Международ. фонд соц.-экон. и политолог. исслед. «Горбачев-Фонд». – М. : Весь Мир, 2006. – 670 с.

¹⁹ Дашичев В. Перестройка и объединение Германии / В.Дашичев // Свободная мысль. – 2008. – №1. – С.147.

²⁰ Системная история международных отношений в четырех томах. 1918-2003. События и документы [Электронный ресурс] / Под ред. А.Д. Богатурова. – М. : НОФМО, 2003-2004. – Т.3. – 720 с. – Режим доступа: <http://www.obraforum.ru/lib/book3/chapter11.htm>.

²¹ Schöllgen G. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart / Gregor Schöllgen. – München: C.H.Beck, 2004. – S.190-191.

²² Системная история международных отношений в четырех томах. 1918-2003. События и документы [Электронный ресурс] / Под ред. А.Д. Богатурова. – М. : НОФМО, 2003-2004. – Т. 3. – 720 с. – Режим доступа: <http://www.obraforum.ru/lib/book3/chapter11.htm>.

²³ Schöllgen G. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart / Gregor Schöllgen. – München: C.H.Beck, 2004. – S. 192-193.

²⁴ Дашичев В. Перестройка и объединение Германии / В.Дашичев // Свободная мысль. – 2008. – №1. – С.151-152.

²⁵ Гельмут Коль. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.qoos.ru/people/politicians/helmutkohl/>.

²⁶ Дашичев В. Перестройка и объединение Германии / В.Дашичев // Свободная мысль. – 2008. – №1. – С.152-153.

²⁷ Петелин Б. В. Объединение Германии 1989-1990 гг. Историографический аспект / Б.В.Петелин // Новая и новейшая история. – 2003. – №1. – С.46-47.

²⁸ Вайденфельд В. Куда идут немцы? О морально-политическом будущем объединенной Германии / В.Вайденфельд // Россия и Германия в Европе. – М., 1998. – С. 254.

УДК: 331.556 (450) „194”

ІТАЛІЙСЬКА ПОВОЄННА МІГРАЦІЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У статті аналізуються роль і місце міграції у повоєнному розвитку Італійської Республіки, зокрема, в регіональних економічних процесах, а також вплив двосторонніх договорів по міграції робочої сили на соціально-економічний розвиток країни у контексті її інтеграції в європейський економічний і політичний простір.

Ключові слова: Італійська Республіка, внутрішня міграція, зовнішня міграція, двосторонні міграційні угоди, європейська інтеграція.

Лілія Істратій. Итальянская послевоенная миграция в контексте социально-экономического развития страны. В статье анализируются роль и место миграции в послевоенном развитии Итальянской Республики, в частности, в региональных экономических процессах, а также влияние двусторонних договоров по миграции рабочей силы на социально-экономическое развитие страны в контексте ее интеграции в европейское экономическое и политическое пространство.

Ключевые слова: Итальянская Республика, внутренняя миграция, внешняя миграция двусторонние миграционные соглашения, европейская интеграция.

Liliva Istratii. Italian After-War Migration in the Context of Socio-Economic Development of the Country. The article analyses role and place of migration in after-war development of the Italian Republic, especially in regional economic processes as well as impact of bilateral working force migration agreements on socio-economic development of the country in the context of its integration into European economic and political space.

Key words: Italian Republic, internal migration, external migration, bilateral migration agreements, European integration

Міграція є природним, хоча й складним процесом, який важко піддається методам прямого впливу, але вимагає постійної уваги з боку держави, але слід урахувати при розробці державою економічної, соціальної, демографічної, етнокультурної і зовнішньої політики. Значення міжнародних міграцій та необхідність їх регулювання в сучасному світі зростає в умовах побудови відкритого суспільства, поглиблення міжнародного співробітництва, оскільки рух населення, з одного боку, є індикатором економічного рівня та суспільних процесів, а з іншого – вагомим фактором їх розвитку. Міграція

²⁹ Речи Федерального президента Германии Романа Херцога / Посольство Федеративной Республики Германия в Москве. – М. : Посольство ФРГ в Москве, 1997. – 68 с.

© Лілія Істратій
(м. Чернівці)

відіграла надзвичайно важливу роль в соціально-економічному та політичному розвитку Італії, сприяючи реальному об'єднанню країни, а також її інтеграції в європейське співтовариство.

Дана проблема широко досліджена італійськими науковцями. Серед них варто виділити роботу А. Готгарді та Ф.В. Ленцо¹, де розглянуті причини міграції в напрямку Південь-Північ в післявоєнний період. Міграційні аспекти економічного прориву, або «економічного дива» досліджував С. Амбросетті², який вивчав ефективність «Плану Вавоні» та його значенні в економічному розвитку Італії в післявоєнний період. Італійська еміграція до Бельгії висвітлена в роботах Ф. Кумолі³, яка вивчала принципи відбору кандидатів та умови проживання трудових мігрантів. Також проблеми умов праці італійських шахтарів в Бельгії висвітлені в роботі Ж. Тасселло⁴. Особливої уваги заслуговують міжнародно-правові аспекти трудової міграції до Федеративної Республіки Німеччини, які висвітлені в роботах Дж. Клеїн⁵ та Г. Пронтера⁶.

Незважаючи на охоплення широкого кола проблем, пов'язаних з міграцією, дослідники недостатньо глибоко висвітлюють вказані процеси крізь призму їх впливу на суспільно-політичне життя Італії. Тому метою даного дослідження є аналіз причин виникнення внутрішньої та зовнішньої еміграції у зазначений період, зокрема, міграційний рух в Італії в післявоєнний період в напрямку Південь-Північ, а також міграція до північної Європи в рамках Європейського Економічного Співтовариства у контексті суспільно-політичних процесів. Розглянемо також вплив міжрегіональної та міждержавної міграції після Другої світової війни в Італії та її економічно-соціального розвитку, а також роль Італії на європейській політичній арені.

Післявоєнний період був вирішальним для відновлення економіки і соціально-політичної стабільності в країні. Перетворення Італії з країни сільськогосподарства на промислово-індустріальну було не тільки значною подією, але мало вирішальну роль у зміні соціальної географії країни. У цьому контексті географічна мобільність італійців, що часто розглядається як економічна, пов'язувалася з динамікою традиційного суперництва між Північчю і Півднем.

Рух внутрішньої міграції в період між Другою світовою війною кінця шістдесятих років відзначи-